

Теоретичні основи структуризації ринку праці в аграрній сфері

Гончар Г.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

У статті розглянуто наукові основи досліджень щодо класифікації ринку праці, зокрема? сільського ринку праці. Уточнено та доповнено деякі критерії структуризації ринку праці. Визначено основні напрями вдосконалення класифікації ринків праці, що сприятимуть системі територіального управління щодо розробки стратегії соціального й економічного розвитку території в аграрній сфері.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, структура, класифікація ринків праці.

Гончар Г.П. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТРУКТУРИЗАЦИИ РЫНКА ТРУДА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

В статье рассмотрены научные основы исследований относительно классификации рынка труда, в частности, сельского рынка труда. Уточнены и дополнены некоторые критерии структуризации рынка труда. Определены основные направления усовершенствования классификации рынков труда, которые будут способствовать системе территориального управления относительно разработки стратегии социального и экономического развития территории в аграрной сфере.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, структура, классификация рынков труда.

Honchar H.P. THEORETICAL BASIS OF LABOUR MARKET STRUCTURING IN AGRARIAN SPHERE

In the article scientific bases of researches are considered in relation to classification of labour-market, in particular rural labour-market. Refined and supplemented some criteria for structuring the labor market. Identifying key areas of improving the classification of labor markets, which will contribute to the system of territorial administration to develop a strategy for social and economic development of the area in agriculture.

Keywords: labour market, employment, unemployment, structure, classification of labor markets.

Постановки проблеми в загальному вигляді. Поглиблення змісту конкретних понять, принципів і критеріїв дослідження, приведення їх у відповідність до головних складників сучасного етапу соціально-економічного розвитку країни потребують розробки теоретико-методологічних засад формування сільського ринку праці. В умовах трансформації економічної системи України необхідно здійснювати дослідження ринку праці шляхом впровадження ринкових методів господарювання з урахуванням структурної перебудови економіки, розширення світогосподарських зв'язків України та процесів глобалізації, які суттєво впливають на зайнятість, структуру та безробіття сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливе значення для розробки наукових досліджень щодо класифікації ринку праці, зокрема, його структуризації, мають праці вітчизняних учених: В. Петюха [1], О. Волкова [2], Г. Завіновської [3], О. Грішнкової [4], І. Тиміш [5] та ін. Однак у цих наукових дослідженнях

недостатньо розкриті основи класифікації ринків праці з врахуванням зайнятості сільського населення.

У цілому ринки праці є складними системами, механізм дії яких базується на вартісних принципах зв'язків та узгодженні економічних інтересів різноманітних груп роботодавців та економічно активного населення. Їх взаємодія формується під впливом конкретної соціально-економічної й політичної ситуації в країні, регіоні, конкретному підприємстві, а також з урахуванням зміни ціни праці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд наукових підходів до класифікації ринку праці на регіональному ринку праці та визначення на цій основі структуризації ринку праці, що сприятиме системі територіального управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці є індикатором ефективності функціонування ринкової економіки та її інфраструктури, окремі інститути якої по-різному впливають на ринок праці в цілому та на його функціональні складники (пропо-

зицію, попит, ціну робочої сили, безробіття) зокрема [6, с. 225].

Аграрний ринок праці як частина національного ринку праці базується на загальних законах його розвитку і функціонування, але внаслідок специфіки галузі має свої відмінні особливості, вивчення яких дасть змогу ефективніше ним управляти.

Перші результати трансформації аграрного виробництва в ринкові відносини господарювання свідчать про негативні й суперечливі тенденції у сфері використання трудових ресурсів. Серед них можна виділити високий рівень зайнятих і низьку продуктивність праці, наявність безробіття та недостатню кількість кваліфікованих кадрів, нераціональну структуру зайнятості й нерозвиненість соціальної сфери села.

Безперечно, більшість зазначених проблем не є наслідком перетворень, що відбуваються в аграрному секторі. Вони виникли в процесі тривалого функціонування старого господарського механізму в умовах адміністративно-командної системи, що вплинуло на сферу аграрної праці. Все це привело до консервації відсталої галузевої професійної структури працівників, низької продуктивності праці в сільському господарстві, зниження його мотивації.

Відсутність масового безробіття на селі була не результатом збалансованості попиту й пропозиції, а наслідком високої трудомісткості виробництва, багато в чому штучно підтримуваного дефіциту кадрів відсталою структурою виробництва.

Також необхідно зазначити диспропорції у сфері зайнятості сільського населення, які пов'язані з домінуванням сільськогосподарської зайнятості й нерозвиненістю несільськогосподарських робочих місць. Через низький рівень продуктивності праці аграрний сектор залишається значним споживачем цього ресурсу.

Саме класифікація ринку праці дасть змогу більш детально розібратись у таких явищах, як безробіття та зайнятість і на основі цього здійснити розробку питань щодо механізму управління аграрним ринком праці та стратегії соціального й економічного розвитку території.

Вітчизняні вчені В. Волкова та Г. Завіновська пропонують класифікувати ринок праці за такими ознаками:

- за структурою (зовнішній або внутрішній);
- за умовами функціонування (відкритий або прихований);

– за стосунками, що склались між найманими працівниками та працедавцями (жорсткий або гнучкий) [2; 3, с. 15].

У своїх працях російський учений Б. Панков пропонує використовувати й інші критерії класифікації сільського ринку праці, а саме: територію, професію, спеціальність, демографічну ситуацію [6, с. 95].

Інші російські вчені, дотримуються точки зору, наближеної до вищезазначеної, пропонують виділяти серед критеріальних ознак ще просторову сферу, часові параметри (перспективний, прогнозний, поточний), рівні еластичності (гнучкий, жорсткий), інтегрованості, стійкості та врегульованості, сегментацію ринку за професійними, кваліфікаційними й соціальними групами (фізичної праці, розумової і творчої праці, селянської праці, висококваліфіковані, кваліфіковані, низькокваліфіковані та некваліфіковані), співвідношення попиту та пропозиції праці (рівноважний, дефіцитний, надлишковий), соціально-демографічні характеристики, етапність ринку сільської праці (ринок, що формується, ринок перехідного періоду, розвинений ринок) [7, с. 144].

Сьогодні сільський ринок праці, на нашу думку, необхідно поділяти на частковий, тіньовий, регульований та організований, прихований і відкритий, офіційний та неофіційний, зовнішній і внутрішній.

Аналіз сучасної економічної літератури з методологічних проблем зайнятості та ринку праці на селі виявив недостатню розробленість цих питань, що значно звужує розуміння проблеми та ускладнює розробку самого механізму її реалізації. Процес управління аграрним ринком праці відзначається неузгодженістю та недосконалістю, а подекуди й відірваністю від економічних процесів, що зумовлює виникнення й поширення небажаних явищ у суспільних відносинах.

Ми пропонуємо класифікацію ринку праці провести, враховуючи такі критерії: просторове середовище, часові параметри, рівні регулювання, стійкості, інтегрованості, організації, функціонування, сегментації, етапу розвитку, кон'юнктури, моделювання середовища (див. рис. 1).

За критеріями просторової сфери ринку відповідно до українських умов виділимо національний ринок праці, регіональні, обласні ринки, міські, районні, сільські ринки праці. На рівні міждержавних відносин можна говорити про міжнародний ринок праці, а також про ринки великих міждер-

жавних регіонів: Європейський, країн СНД, Середньоазіатський, Латиноамериканський, Африканський та ін.

За часовим параметром критеріїв виділимо такі ринки праці: реальний, перспективний, прогнозований. Реальний ринок праці характеризується поточними характеристиками, відповідними сучасному етапу. Характеристики перспективного ринку праці можуть відповідати тенденціям, що склалися, та закономірностям поточного ринку, які повинні прогнозуватися заздалегідь.

За рівнем регулювання ринок праці всієї ринкової економіки може бути регульованим і нерегульованим. На регульованому ринку праці головна роль належить державі й органам державного управління, які беруть на себе частину соціальних витрат за відтворення робочої сили, особливо серед малозабезпечених верств населення.

Нерегульованому ринку характерна майже повна відсутність гарантій зайнятості, соціальної захищеності працівників та охорони праці. Регульований ринок праці допускає розгорнений правовий ґрунт, на основі якого будуються взаємовідносини між суб'єктами ринку праці. Ця нормативна база охоплює трудове і цивільне законодавство, систему суспільних інститутів і трудових угод, індивідуальних контрактів, правила внутрішніх відносин на підприємствах.

За критерієм організації виділимо організований і неорганізований ринки праці. Організований має два аспекти якісної характеристики – інституалізації і структуризації. До інституалізації можна віднести систему відносин партнерів, що виступають на ринку праці, наявність представницьких організацій як працедавців, так і працівників, що будують свої взаємини з державою на принципі «трипартизму», тобто досягнення збалансованості інтересів партнерів (держави, об'єднання працедавців і працівників). Під структуризацією ринку праці розуміємо поділ його на низку видів, що характеризуються загальними ознаками (за демографічними ознаками, професійними рисами, сегментами, формами зайнятості).

На неорганізованому (конкурентному) ринку праці ні роботодавці, ні працівники не мають значного контролю над попитом і пропозицією. Ринок праці чистої конкуренції характеризується такими рисами:

- велика кількість підприємств конкурує одне з одним у наймнні працівників певного виду праці;

- багато працівники і фахівці, що мають однакову кваліфікацію, незалежно один від одного пропонують певний вид праці;

- працедавці та працівники не можуть здійснювати контроль над ціною праці.

На конкурентному ринку праці кожен працедавець наймає таку кількість робітників, що це не впливає на рівень заробітної плати в цілому. За критерієм інтегрованості виділимо два види ринків: інтегрований і локальний, який, у свою чергу, може диференціювати в територіальному й професійному аспектах.

За критерієм сегментації розрізняють ринки фізичної, розумової та творчої праці (наукова і художня інтелігенція).

За станом кон'юнктури ринку праці виділимо рівноважний (збалансований), дефіцитний (попит перевищує пропозиція) та надмірний (пропозицію перевищує попит) ринки праці.

Така класифікація, на нашу думку, не є повною, оскільки, зважаючи на аграрний сектор економіки, сільськогосподарські підприємства, як уже зазначалось, мають потребу як у постійній, так і в сезонній робочій силі, тому, враховуючи цю категорію працівників та сучасні умови трансформаційної економіки України, необхідно додати сезонно розбалансований ринок праці.

За критерієм моделювання середовища виділяють зовнішній і внутрішній ринки праці. Ці ринки між собою тісно пов'язані і в багатьох країнах один з них може переважати [3, с. 16].

Внутрішній ринок праці ґрунтується найчастіше на русі кадрів усередині підприємства або за горизонталлю, коли працівник переміщується на інше робоче місце, аналогічне колишньому, або за вертикаллю, на вищі посади чи розряди.

Структуризація ринку праці за територіальною ознакою під час дослідження сутності сільського ринку праці має ґрунтуватись, крім як на функціональному підході (з урахуванням суто економічних і тісно пов'язаних з ними соціальних, правових, інституційних відносин тощо), врахованому у визначенні сутності ринку праці, так і на організаційному підході.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, запропонована структуризація ринку праці може застосовуватися в системі територіального управління щодо розробки стратегії соціального й економічного розвитку території та участі в ньому наявних трудових ресурсів, розробки комплексно-цільової програми забезпечення зайнятості працездатного населення території, обґрунтування напря-

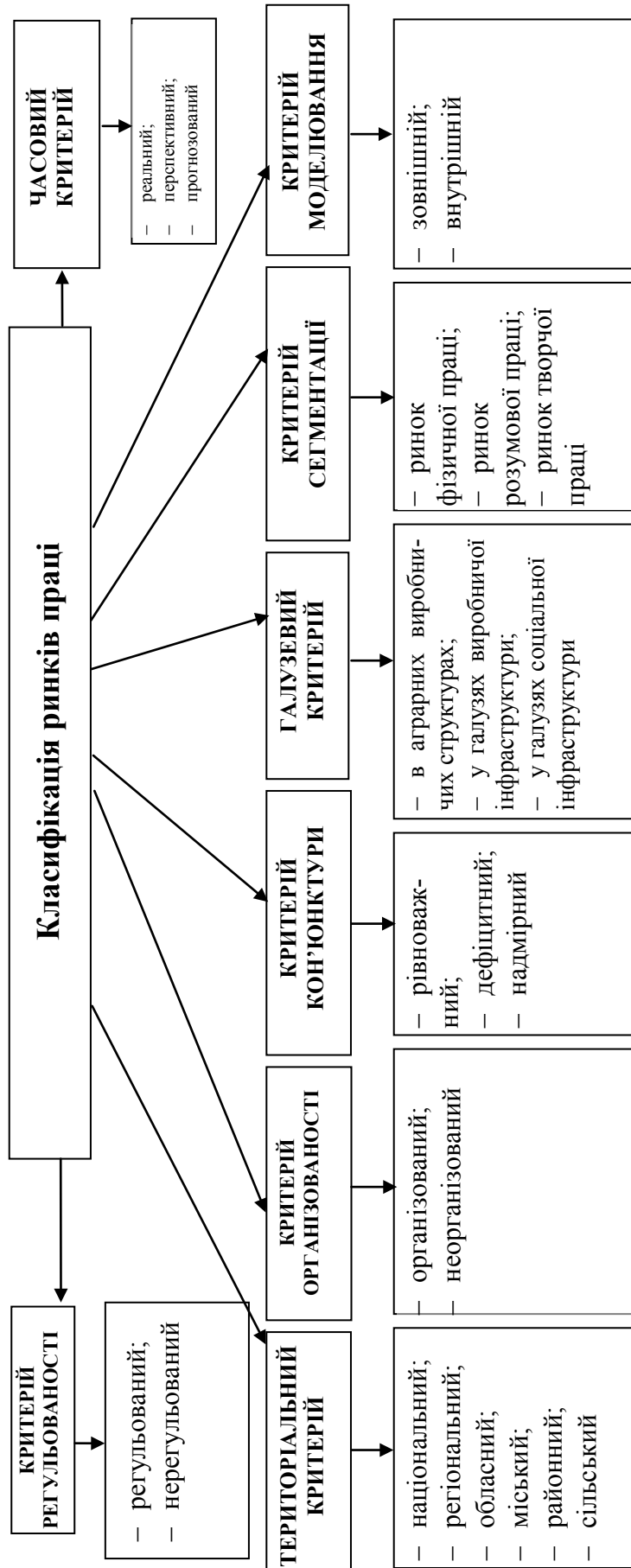

Рис. 1. Класифікація ринків праці

Джерело: авторська розробка

мів розвитку бізнесу на базі наявних економічних ресурсів, у тому числі трудові, оцінки інвестиційної привабливості території в плані залучення зовнішніх інвестицій, з огляду на провідну роль трудових ресурсів у системі економічного потенціалу території, розробки механізму управління трудовим потенціалом території, що стимулює раціональне його використання й компенсацію витрат держав-

ного та місцевого бюджетів на формування й розвиток трудового потенціалу території та формування регіонального ринку праці.

В якості подальшого дослідження можна проводити розробки моделі управління ринку праці в аграрній сфері з врахуванням соціально-економічного партнерства, при якому має забезпечуватись збалансованість інтересів учасників ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петюх В. Ринок праці: [навч. посібник] / В. Петюх. – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с.
2. Завіновська Г. Економіка праці: [навч. посібник] / Г. Завіновська. –2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 300 с.
3. Волкова О. Ринок праці: [навч. посібник] / О. Волкова. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 624 с.
4. Грішнова О. Економіка праці та соціально-трудова відносини: [підручник] / О. Грішнова. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
5. Тимош І. Економіка праці: [навч. посібник] / І. Тимош. – Тернопіль: Астон, 2001. – 347 с.
6. Гончар Г. Сільський ринок праці як економічна категорія / Г. Гончар // Вісник Львівського державного аграрного університету. Серія «Економіка АПК». – Львів: ЛДАУ, 2007. – № 14 (1). – С. 222–228.
7. Панков Б. Рынок труда на селе и его регулирование (вопросы теории и практики) / Б. Панков. –2-е изд., перераб. и доп. – М.: Агри Пресс, 2007. – 267 с.
8. Теоретическая экономика. Политэкономия: [учеб. для вузов] / под ред. Г. Журавлевой и Н. Мильчаковой. – М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997. – 485 с.
9. Новікова О. Напрями вдосконалення державного та регіонального управління щодо збереження та розвитку трудового потенціалу України / О. Новікова // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 2. – С. 3–13.